

УДК 332.3(631115)

КОНСАЛТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

О.В. Кустовська, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Висвітлено основні поняття інформаційно-консультаційної діяльності в аграрному секторі економіки, мету та методи організації агроконсалтингової діяльності. Наведено перелік законодавчих документів про сільськогосподарську консалтингову діяльність.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки і товарно-грошових відносин, для того щоб прийняти кваліфіковане рішення щодо забезпечення раціонального використання та охорони земель як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави; пріоритету вимог екологічної безпеки у використанні земельних ресурсів над економічними інтересами; відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю внаслідок порушення земельного законодавства України; поєднання заходів економічного стимулювання і відповідальності у сфері використання та охорони земель й інших актуальних питань сьогодення стосовно використання земельних ресурсів, необхідна діяльність консалтингових організацій із надання інформаційних послуг з питань земельного законодавства, здійснення цивільно-правових угод, оцінки земель, оподаткування, оренди, надання сільськогосподарським товаровиробникам і громадянам практичної допомоги зі складання бізнес-планів та інших послуг щодо земельних ділянок.

Адже більшість вітчизняних підприємців, ставлячи завдання, пов'язані з бізнес-діяльністю, у 99 випадках зі 100 розв'язують їх інтуїтивно, на основі власного досвіду, намагаючись узагальнити наявну інформацію — «вгадати хороший» результат-розв'язок. Таким способом ухвалюється рішення, яке пізніше виконується, а чи було прийняте найкраще рішення — питання так і залишається відкритим.

Проте дуже легко переконатися у тому, що прийняття оптимальних бізнес-рішень тільки на чистій інтуїції, без спеціальних знань принципово неможливе. Знання та інтуїція консультанта, втілена у подібні розрахунки, і є предметом аналітичного консалтингу.

Мета статті — охарактеризувати основні поняття інформаційно-консультаційної діяльності, мету та методи організації агроконсалтингової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб в умовах жорсткого оточення бути успішним підприємцем, потрібно вміти передбачати ситуацію на кілька

кроків наперед, тобто прогнозувати власні дії, дії конкурентів і зовнішні обставини так, щоб якомога точніше оцінити наслідки усіх можливих бізнес-сценаріїв, які розробляються за участю фахівців із консалтингу. І не завжди для цього потрібні глибока математика або високі технології — інколи буває достатньо просто здорового глузду й стороннього, незаангажованого погляду на проблему.

У сучасному сільськогосподарському виробництві інформація є не менш важливим чинником, ніж земля, праця та капітал. Проте вона не має форми і виміру, а для надання їй вигляду й форми, придатної для використання, необхідна впорядкована система її кругообігу, яку і забезпечує інформаційно-консультативна діяльність — аграрний консалтинг, або дорадництво.

Консалтинг — консультування й спеціальні науково-технічні, фінансово-аналітичні, технологічні та прогностичні розробки окремими спеціалізованими компаніями, фірмами, центрами, підрозділами соціальних програм, планів з аналізом сучасного стану діяльності виробничих та інших виробничо-комерційних, підприємницьких структур, визначенням концепції, шляхів, заходів і використанню засобів підвищення ефективності їхньої діяльності та розроблення перспектив подальшого розвитку [5].

Консалтингова фірма — фірма, основна діяльність якої полягає в консультуванні товаровиробників, продавців, покупців із широкого кола питань економіки, зовнішньоекономічних зв'язків, маркетингу, дослідження й прогнозування ринку товарів і послуг, інновацій тощо. Розробляють документацію з розрахунками ефективності створення спільних

підприємств, розроблення стратегії експортно-імпортних операцій, маркетингових програм та ін. При необхідності надають аудиторські послуги з повним аналізом стану суб'єкта підприємницької діяльності, причин негативних явищ на окремих ділянках підприємництва з розроблення прогнозів і рекомендацій щодо ефективної діяльності на певному ринку [3].

Консалтингові фірми надають послуги з дослідження торгової кон'юнктури і прогнозування ринку товарів, послуг, ліцензій, ноу-хау, фінансового й валютного ринків, а також оцінки та експертизи промислових підприємств, нерухомості, ефективності експортно-імпортних операцій, розроблення техніко-економічних обґрунтувань об'єктів підприємництва, бізнес-планів, вони можуть бути спеціалізованими з окремих напрямів консультативної діяльності (наприклад, надання консалтингових послуг із питань землеустрою). Великі концерни, холдингові компанії в своєму складі мають власні підрозділи з розгалуженою мережею відділень у різних регіонах. Малі, середні, дрібні фірми звертаються за послугами до консалтингових фірм, оскільки такі розробки потребують значних витрат і високого професіоналізму виконавців.

У сільському господарстві багатьох країн світу функціонує система аграрного консалтингу. Її головні принципи й методи збігаються з консультуванням, хоча основну увагу приділено поширенню знань (слово *extension* перекладається з англійської як поширення знань). Для кращого усвідомлення цього поняття необхідно розглянути його тлумачення в різних мовах. Зокрема, у голландській йому відповідає слово *voorlichting* — освітлення шляху попереду, в Німеччині

застосовують термін *beratung*, який означає надання поради для найкращого досягнення мети, але кінцеву відповідальність покладено на клієнта; також використовують слова *aufklarung* — просвіта та *erziehung* — освіта. В Австрії вживають слово *forderung* — підтримка ходи у бажаному напрямку, аналогічне значення має і корейський термін «сільськогосподарське управління». Французи кажуть *vulgarization*, тобто поширення серед населення, а іспанці вживають *saracitacion* — намір поліпшити знання та навички [2].

Служба аграрного консалтингу може намагатися досягти змін у напрямі, який вона вважає бажаним для фермерів, наприклад, покращення контролю за хворобами рослин. Вона може сприяти фермерам у досягненні їхніх власних цілей, скажімо, допомогти у виборі ефективнішої технології з метою підвищення рентабельності або навчити фермерів, як вирощувати бажані сільськогосподарські культури і розводити тварин, щоб одержати найбільший прибуток, як організуватися в кооперативи та інші фермерські організації. Проте консультування є ефективним інструментом тільки у разі комбінування його з іншими інструментами, такими як маркетингові дослідження, забезпечення ресурсами й кредитами. Ефективність інвестицій в аграрному консалтингу зазвичай висока за умови, якщо консультування та дослідження добре організовані й координовані.

Консультаційна освіта зорієнтована на прийняття рішення наукою, що використовує загальні соціальні дисципліни. Вона пропонує стратегічні рішення, які має приймати консультаційна організація. Існує кілька визначень терміна «консультування», а саме: прийняття завдань

клієнта; посередництво в передачі важливої, специфічної інформації; допомога у прийнятті управлінських рішень, надання інформації, яка дає змогу зменшити ризик; передача спеціальних знань із метою вдосконалення дій; виявлення проблем шляхом порад щодо поліпшення й вдосконалення дій, а також надання допомоги в їхньому засвоєнні (наука); надання вказівок стосовно розвитку. В університеті штату Міннесота (США) сільськогосподарські консультації визначають як «допомогу сільськогосподарським працівникам у поліпшенні їхнього життя шляхом навчання, в якому використовуються наукові знання, спрямовані на подолання недоліків і задоволення потреб». Із погляду вироблення й прийняття управлінських рішень заслуговує на увагу визначення, що розглядає консультаційні послуги як вплив на темпи процесу змін, які охоплюють стан знань, позицію, індивідуальну поведінку, поведінку груп і організацій [4]. Найповніше відображає сутність консультаційної діяльності таке визначення: консультування — це особлива форма організації управлінської діяльності, у процесі якої консультант надає наукову підтримку клієнтові, спонукає його до дії й розв'язання проблем. Доповнивши це визначення освітнім значенням консультування, можна запропонувати таке формулювання: консультування є особливою формою організації навчальної та управлінської діяльності, в процесі якої консультант методологічно й практично підтримує клієнта, спонукає його до дії та розв'язання проблем, що виникли чи назрівають.

Головна мета діяльності служб аграрного консалтингу — поширення й впровадження у виробництво сучасних

досягнень науки, техніки і технологій, а також надання сільськогосподарським товаровиробникам та сільському населенню консультаційних послуг із питань менеджменту, маркетингу, застосування сучасних технологій і розвитку соціальної сфери села, підвищення рівня знань й удосконалення практичних навичок прибуткового господарювання сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення. Найважливіша функція агроконсалтингових формувань полягає в тому, щоб навчити сільгоспвиробників самостійно приймати рішення за ринкових умов.

Система аграрного консалтингу складається з таких чотирьох підсистем:

інформаційно-довідкової (забезпечує ведення і поповнення банку даних інформаційних ресурсів, що постачаються науковими організаціями, бібліотеками, консультаційними службами та товаровиробниками);

консультаційних (поєднує структури з консультаційного обслуговування галузі й підприємств АПК з економічного аналізу, організації, управління, технології та економіки виробництва, бізнес-планування й моніторингу);

інноваційних (забезпечує створення інновацій на базі нових знань, що дають змогу споживачеві підвищити рівень розвитку виробництва, сприяє освоєнню (комерціалізації) знань);

— навчальних (відкрита система, яка спирається на інформаційну підсистему і практичне консультування — залучає до навчального процесу не лише кадри консультаційних служб, але й викладачів вищої школи та вчених).

Таким чином, ідеться не лише про доведення інформації до відома товаровиробників — аграрний консалтинг є склад-

ною специфічною системою, що реалізує форми і методи управлінської та навчальної діяльності, а головне завдання спеціаліста-консультанта у сфері підприємництва — допомогти клієнтові у впровадженні нововведень із тим, щоб забезпечити інноваційний розвиток його бізнесу.

Консультанти — це висококваліфіковані фахівці, які спеціалізуються на наданні певних агроконсалтингових послуг із землевпорядкування, агротехнологій, ветеринарії, якості та безпеки продуктів харчування, а також з управління інвестиційною, маркетинговою і фінансовою діяльністю, управління персоналом, юридичного обслуговування й на розв'язання інших проблем сільськогосподарського виробництва. Це досвідчені працівники дорадчих служб Мінагрополітики та продовольства України, управлінці всіх рівнів державного управління АПК, консультанти регіональних центрів наукового забезпечення НААН України, спеціалісти науково-дослідних і проектно-технологічних інститутів та станцій, науково-педагогічні працівники навчальних закладів аграрної освіти, спеціалісти маркетингових служб агросервісних формувань й агроконсалтингових фірм.

Ключовими законодавчими актами щодо питань консалтингу є Закон України «Про стимулювання розвитку сільськогосподарства на період 2001—2004 років» у якому визначено, що пріоритетний розвиток сільського господарства забезпечується завдяки розвитку мережі сільськогосподарських дорадчих служб. Міністерством аграрної політики України, Українською академією аграрних наук та Національним аграрним університетом 25 квітня 2001 року видано спільний наказ № 114/36/165 «Про становлення і

розвиток мережі сільськогосподарських дорадчих служб в Україні», яким затверджено Концепцію становлення і розвитку сільськогосподарських дорадчих служб [1]. Міністерством юстиції України 10 жовтня 2003 року було зареєстровано Всеукраїнську громадську організацію «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України», яка розв'язує складні питання організаційного періоду в розвитку сільськогосподарського дорадництва. 17 червня 2004 року в другому читанні було прийнято Закон України № 1807—IV «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», розроблений Міністерством аграрної політики та Інститутом аграрної економіки за участю сільськогосподарських дорадчих служб. Цей Закон дає таке визначення: сільськогосподарська дорадча діяльність — це сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських і фермерських господарств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності й господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок ведення прибуткового господарювання.

На виконання статті 11 Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» Міністерством аграрної політики України 26 квітня 2005 року було видано наказ № 176 «Про затвердження Положення про кваліфікаційне свідоцтво сільськогосподарського дорадника та сільськогосподарського експерта-дорадника». Це Положення визначає порядок видачі, форму, зупинення дії та/або регулювання кваліфікаційного свідоцтва сільськогосподарського дорадника, сільськогосподарського експерта-дорадника та проведення кваліфікаційних іспитів.

Кабінетом Міністрів України 20 червня 2005 року схвалено концепцію Державної цільової програми сільськогосподарської дорадчої діяльності на 2006—2009 роки [2].

Надання сільськогосподарських дорадчих послуг і взаємодія з клієнтами здійснюються виключно на добровільних засадах, а саме на засадах навчання та переконання без застосування будь-яких дій примусового характеру (адміністративний вплив на розподіл матеріальних ресурсів, фінансів, інспектування, контроль тощо).

Спеціалісти агроконсалтингових формувань, крім професійної майстерності, повинні вміти використовувати методи ведення консалтингової діяльності — інформування, навчання та консультування під час впровадження нововведень.

Методи ведення консалтингової діяльності поділяють на дві групи: соціально-психологічні й економічного аналізу.

До соціально-психологічних належать методи:

масового розповсюдження інформації (з використанням методик вибору й залучення ефективних засобів масової інформації, реклами та ведення виставкової діяльності);

групового навчання і консультування (із застосуванням методик проведення науково-практичних семінарів, днів поля, лекцій, активного навчання і підготовки управлінських рішень — мозкового штурму, ділової гри тощо);

дистанційного навчання і консультування (з використанням веб-технологій, баз (банків) інформації, електронної діагностики, листування, аудіо, відео та телефонних гарячих ліній, телеконференцій тощо).

До методів економічного аналізу, які застосовують при обґрунтуванні господарських рішень і порад, належать:

діагностика проблем клієнтів (проведення соціологічних досліджень, фінансового аналізу тощо);

економічний аналіз і варіантне напруження управлінських рішень (складання часткових бюджетів, фінансова звітність, проведення факторного аналізу та ін.);

бізнес-планування та інвестиційне проектування [2].

Дорадчі послуги в Україні поділяють на соціально необхідні та платні.

Соціально необхідні дорадчі послуги — це послуги, які на сучасному етапі розвитку соціально-економічних відносин є нерентабельними, відсутні на ринку сільськогосподарських дорадчих послуг, але ефективні у реалізації державної аграрної політики в межах загальнодержавних інтересів. Надання таких послуг здійснюється через програмно-цільове фінансування за рахунок бюджетних коштів.

Платні дорадчі послуги — це послуги, що створюють умови для одержання додаткового прибутку товаровиробниками і населенням. Надання таких послуг здійснюється за рахунок замовника.

Діяльність із консалтингу може фінансуватися з різних джерел:

бюджетних коштів (загальнодержавний, обласний, районний або місцевий бюджет);

коштів державних і недержавних програм та проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток села;

госпрозрахункових коштів;

інших джерел (гранти і спонсорська допомога).

Бюджетні кошти є основою фінансування агроконсалтингових формувань у період їхньої організації, становлення і розвитку. За ці кошти створюють науководослідну, матеріально-технічну та навчальну бази, а також інформаційну мережу.

Для фінансування консультаційних послуг, спрямованих на розв'язання соціальних, екологічних та інших проблем, використовують кошти державних і недержавних програм та проектів.

За госпрозрахункові кошти фінансуються консультаційні послуги для сільськогосподарських товаровиробників — технологічні, фінансово-економічні, інформаційні й освітні. Плата за послуги для сільгоспвиробників і сільського населення запроваджуватиметься із зростанням попиту на дорадчі послуги та здатністю їх оплатити.

Нині Україна веде активну політику щодо залучення коштів від міжнародної технічної допомоги, благодійних внесків і грантів. Прикладами грантів можуть бути програми й проекти технічної допомоги з аграрного консалтингу, що надаються нашій державі країнами з розвинутою ринковою економікою.

Висновки. З метою успішної взаємодії з сільськогосподарськими товаровиробниками консультанти повинні вміти організувати консультаційний процес. Азам професійної діяльності у галузі консалтингу з питань землеустрою наші фахівці не навчені. Тому доцільно організувати підвищення кваліфікації дорадників та експертів-дорадників із питань землеустрою, розв'язати питання їхньої атестації, ввести дисципліни консалтингу з питань землеустрою в навчальні плани підготовки студентів вищих навчальних закладів. Аграрний консалтинг передбачає свідоме використання процесу пере-

дачі інформації, щоб допомогти формувати правильні думки й приймати правильні рішення. Консалтингова діяльність має також і освітню мету: навчити формувати погляди та приймати рішення. Така діяльність може бути ефективним інструментом, що стимулює розвиток земельних відносин у сільському господарстві у випадках, коли фермери не в змозі досягти поставленої мети, оскільки мають недостатній рівень підготовки та знань.

На особливу увагу заслуговує розв'язання проблеми забезпечення й

оснащення відділів управління земельними ресурсами, сільським господарством і дорадчих служб відповідною комп'ютерною технікою, лабораторним обладнанням для експрес-аналізів сільськогосподарської продукції та ґрунтів тощо.

Надання високоякісного консалтингового обслуговування потребує цілеспрямованої реалізації комплексу заходів щодо законодавчого, організаційного, інформаційного, технічного й кадрового забезпечення в країні.

Список літератури

1. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення АПК України / [П.Т. Саблук, Б.К. Скирта, В.М. Скупий та ін.]. — К. : ІАЕ УААН, 2003. — 440 с.
2. Основи аграрного консалтингу : підручник / [М.Ф. Кропивко, Т.П. Кальна-Дубінюк, М.Ф. Безкровний, І.М. Криворучко]. — К. : Освіт. кн., 2006. — 224 с.
3. Основи психолого-управлінського консультування: навчальний посібник / [Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, М.В. Войтович та ін.] — К. : МАУП, 2002. — 136 с.
4. Основи сільськогосподарського дорадництва в Україні: навчальний посібник / за ред. Р. Шмідта. — Львів : Укр. технології, 2003. — 680 с.
5. Рекомендації щодо створення Державної системи надання консультаційних послуг, освоєння та пропаганди досягнень науково-технічного прогресу в агропромисловому виробництві України / [П.Т. Саблук, М.Я. Дем'яненко, В.М. Скупий та ін.]. — К.: ІАЕ УААН, 1997. — 32 с.

* * *

Изложены основные понятия информационно-консультационной деятельности в аграрном секторе экономики, цель и методы организации агроконсалтинговой деятельности. Приведен перечень законодательных документов о сельскохозяйственной консалтинговой деятельности.

* * *

Describes the basic concepts of information and consultation activities in the agricultural sector, the purpose and methods of work agrokonsaltingovoy. A list of legislation on agricultural consulting activities.